

Maciej Łuczak

Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu

OSZUSTWO DOPINGOWE W SPORCIE WYCZYNOWYM WŚRÓD KOBIET W LATACH 1950–2017

Cel badań. W artykule przedstawiono zjawisko dopingowania kobiet w sporcie w XX i XXI w. Wśród sportswerek sztuczne wspomaganie wykryto w latach 50. XX w. W niektórych krajach powstał system maskowania dopingowania przez władze państwowe. Doświadczenie w zakresie opracowywania i podawania leków wspomagających miały laboratoria antydopingowe, m.in. w Kreischa w NRD. Stosowanie niedozwolonych praktyk ukazano na przykładzie NRD, RFN, ZSRR, Chin, USA, Kenii i Polski. **Materiał i metody.** Materiał badawczy został zinterpretowany przy użyciu metod stosowanych w naukach historycznych: indukcyjnej, dedukcyjnej, komparatystycznej i analizy literatury specjalistycznej. Do sformułowania ostatecznych wniosków wykorzystano metodę syntezy. **Wyniki.** Praktyki dopingowe miały miejsce w wielu krajach. Od 1956 r. notuje się stosowanie wspomaganie organizmów sportswerek za pomocą testosteronu. Z czasem doszły bardziej udoskonalone niedozwolone środki oraz metody, takie jak np. doping ciężowy. Najbardziej zorganizowany doping pod kuratelą państwa miał miejsce w NRD, RFN, ZSRR, Chinach, USA, Kenii i w Polsce. **Wnioski.** W latach 50. XX w. zawodniczki – zwłaszcza w Związku Radzieckim – sporadycznie przyjmowały testosteron oraz steroidy anaboliczno-androgenne. Później liczba stosowanych środków dopingujących systematycznie rosła. Na większą skalę zaczęto je przyjmować dopiero w latach 70. i 80. XX w. Próba zapanowania nad tym zjawiskiem są badania antydopingowe, jednak chęć zwycięstwa często przeważa nad zdrowym rozsądkiem.

Słowa kluczowe: sport, doping, historia, kobiety

WPROWADZENIE

Doping w sporcie znany jest od bardzo dawna. Zapewne byłby łatwiejszy do wykrycia, gdyby nie korzyści płynące z niego dla firm farmaceutycznych, lekarzy, trenerów, zawodników, federacji sportowych oraz polityków i rządów państw. W rozpowszechnianiu dopingowania zaangażowane były ośrodki naukowe pod kuratelą władz państwowych, np. w Niemieckiej Republice Demokratycznej, Republice Federalnej Niemiec, Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Federacji Rosyjskiej, Chińskiej Republice Ludowej. Jaka była skala zażywania środków wspomagających przez kobiety w porównaniu z mężczyznami, trudno stwierdzić, ponieważ nie przeprowadzono takich badań.

Praca wpłynęła do Redakcji: 31.01.2018

Zaakceptowano do druku: 15.02.2018

Adres do korespondencji: Maciej Łuczak, Katedra Historii i Organizacji Kultury Fizycznej, Wydział Wychowania Fizycznego, Sportu i Rehabilitacji, Akademia Wychowania Fizycznego, ul. Królowej Jadwigi 27/39, 61-871 Poznań, e-mail: luczak.maciej.awf@wp.pl

Jak cytować:

Łuczak, M. (2018). Oszustwo dopingowe w sporcie wyczynowym wśród kobiet w latach 1950–2017. *Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu*, 60, 118–134.

Słowo doping do słownictwa sportowego po raz pierwszy wprowadzono w 1889 r. Użyto go wówczas do określenia nielegalnych środków stosowanych w celu zwiększenia wydolności koni wyścigowych. W tym samym roku wyraz ten pojawił się w angielskim leksykonie jako oznaczenie mikstury z opium i narkotyków aplikowanej koniom podczas wyścigów. Od 1935 r. doping funkcjonował już w języku angielskim jako termin obiegowy (Yesalis i Bahrke, 2002). Celem doping jest zwiększenie za pomocą niedozwolonych metod kondycji fizycznej i mentalnej zawodnika. W polskim ustawodawstwie krajowym według Ustawy z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu doping w sporcie przez pojęcie doping rozumie się przede wszystkim: „1) obecność substancji zabronionej, jej metabolitów lub markerów w próbce fizjologicznej zawodnika 2) użycie lub usiłowanie użycia przez zawodnika substancji zabronionej lub metody zabronionej [...]”. Ze względu na stosowane metody doping można podzielić na farmakologiczny, fizjologiczny, genetyczny, technodoping, a u niepełnosprawnych – boosting (dpa, 2012). Rozpatrując natomiast cel wspomagania, wyróżnia się doping siłowy, wytrzymałościowy i stymulujący (Sahaj, 2002, 2008).

CEL BADAŃ

Celem badań jest przedstawienie zarysu zjawiska doping wśród kobiet – to znaczy praktyk niepożądanych, nieetycznych, niegodnych rywalizacji sportowej, występujących w sporcie wyczynowym, zawodowym i w ruchu olimpijskim – w ostatnich kilkudziesięciu latach do roku 2017. W artykule skorzystano z najnowszej literatury z tego zakresu. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie środki niedozwolone dominowały w sporcie kobiet, które stosowały doping? Czy można dokonać periodyzacji ich stosowania?
2. Jakie specyfiki dopingujące były najczęściej wykrywane w organizmach zawodniczek?
3. Jakie skutki mogą wywołać niedozwolone środki stymulujące?

MATERIAŁ I METODY

Materiał badawczy został zinterpretowany przy użyciu metod stosowanych w naukach historycznych: indukcyjnej, dedukcyjnej, komparatystycznej i analizy literatury specjalistycznej. Do sformułowania ostatecznych wniosków wykorzystano metodę syntezy.

Materiał stanowiły źródła prasowe oraz literatura przedmiotu odnosząca się do dziejów doping w sporcie kobiet, ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich kilkudziesięciu lat.

WYNIKI

Medycyna i farmacja na usługach sportu

Związki medycyny ze sportem odnaleźć można już pod koniec XIX w. Wówczas pojawili się pierwsi lekarze specjaliści medycyny sportowej. Ich działania przyczyniły się do poprawy rezultatów uzyskiwanych przez sportowców, a współpraca z przemysłem farmaceutycznym doprowadziła do pojawienia się leków nie tylko poprawiających stan

zdrowia, ale również sztucznie stymulujących organizmy zawodników (Lipoński, 2012, s. 680). W 1933 r. dr Otto Rieser w artykule pt. „Doping i substancje dopingujące” zauważył rozpowszechnianie się tego zjawiska wśród sportowców, za co winił również lekarzy (Yesalis i Bahrke, 2002).

Jednym z prekursorów badania dopingiu był Alfons Bukowski – polski farmaceuta, współpracownik Warszawskiego Towarzystwa Wyścigów Konnych. Zajmował się badaniem śliny końskiej na zawartość alkaloidów (morfiny, kokainy, heroiny). Pozwoliło mu to stwierdzić stosowanie dopingiu u koni, co opisano w 1912 r. w austriackiej prasie. Wkrótce badania lekarzy austriackich potwierdziły przypuszczenia Bukowskiego (Pokrywka, Gorczyca, Jarek i Kwiatkowski, 2013, s. 68–72). Pierwszych oficjalnych obserwacji stosowania dopingiu u ludzi dokonano na Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles w 1932 r., gdy w kwaterze japońskich pływaków, zdobywców kilku medali olimpijskich, znaleziono ampułki zawierające m.in. mieszaninę, w skład której wchodziła także nitrogliceryna (Lis i Olszański, 2000, s. 171). W 1935 r. ukazał się tekst o stosowaniu przez sportowców testosteronu (David, Dingemans, Freud i Laqueur, 1935, s. 281–293). Po II wojnie światowej liczba prac na temat dopingiu sukcesywnie rosła, podobnie jak zakres jego stosowania. Uwagę publiczną problem ten przyciągnął po Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Oslo w 1952 r., kiedy to w szatniach łyżwiarzy szybkich znaleziono dużą liczbę zbitych strzykawek i ampułek (Mestwerdt, 1997, s. 24). Pierwsze testy antidopingowe pojawiły się w 1968 r. w trakcie Igrzysk Olimpijskich w Grenoble (Soczi..., 2014), jednak już w 1973 r. zabroniono stosowania testów (Kiedrowski, 2012a).

Wspomaganie kobiet we współzawodnictwie sportowym

Chińska rycina z około 3000 r. p.n.e. przedstawia cesarza żującego gałązkę Ma huang (łac. *Ephedra*) – zawierającą efedrynę, która ma działanie pobudzające. Homer w *Iliadzie* i *Odysei* wspomina o istnieniu farmakologii już w epoce brązu (Swaddling, 2004, s. 49). Jednak na temat stosowania stymulantów u kobiet nie ma informacji, choć wiadomo, że rywalizowały w sporcie już w czasach starożytnych, choćby w trakcie słynnych igrzysk zwanych Herajami.

Steroidy anaboliczne były stosowane już w 1954 r. przez sportowców i prawdopodobnie sportsmenki radzieckie. Testosteron przyjmowały reprezentantki ZSRR: Maria Itkina (czterokrotna mistrzyni Europy – 1954, 1958, 1962 r. – i kilkakrotna rekordzistka świata na dystansach sprinterskich), Irina Press (dwukrotna złota medalistka olimpijska – 1960, 1964 r. – w biegu przez płotki i w pięcioboju) i Tamara Press (trzykrotna złota medalistka olimpijska – 1960, 1964 r. – w pchnięciu kulą i rzucie dyskiem) nazywane „kwiatami Leningradu”, a także Rumunka Iolanda Balaş (dwukrotna mistrzyni olimpijska – w 1960 i 1964 r. – w skoku wzwyż) (Dzierżanowski i Wysoczański, 1995, s. 29). Mestwerdt stwierdził, że jedną z pierwszych kobiet zażywających anaboliki (popularne wśród stosujących środki wspomagające w latach 60. i 70.) była Olga Fikotová, triumfatorka rzutu dyskiem na igrzyskach olimpijskich w 1956 r. (Mestwerdt, 1997, s. 26–27), która studiując medycynę na Uniwersytecie Karola w Pradze, mogła znać działanie steroidów anabolicznych (Olga Fikotová...).

Najczęściej stosowanymi środkami zwiększającymi szanse osiągnięcia sukcesów w sporcie (Chrostowski, 1991) były: testosteron, zwiększający masę i siłę mięśni, stosowany w sportach siłowych, odkryty w 1935 r. (Kiedrowski, 2012a); meldonium, popularne wśród tenisistek, kolarek, łyżwiarzek figurowych – poprawiające wydolność i przy-

spieszające regenerację po długotrwałym wysiłku oraz chroniące przed stresem; narkotyki – składniki marihuany, haszyszu znane jako THC – zmniejszające lęk i stres, ułatwiające podejmowanie ryzyka; ciąża, praktykowana w latach 80. przez zawodniczki NRD, które kilka tygodni przed zawodami zachodziły w ciążę, a po zakończonych zawodach ją usuwały (pozwałało to znieść bardziej intensywny trening); amfetamina, zwiększająca odporność psychiczną, koncentrację i pewność siebie, pobudzająca, popularna w wielu dyscyplinach na początku lat 50.; wspomaganie krwią, wykryte podczas olimpiady w 1984 r., które polegało na przetaczaniu sobie własnej krwi, co powodowało wzrost liczby erytrocytów i stężenia hemoglobiny; erytropoetyna, stymulująca powstawanie erytrocytów w szpiku kostnym oraz zwiększająca moc aerobową i wytrzymałość, zastosowana w 1992 r. na igrzyskach w Barcelonie; wdychanie gazów szlachetnych (ksenonu zwiększającego produkcję testosteronu i erytropoetyny, powodującego wzrost wydolności fizycznej; o tej metodzie wspomina się na Igrzyskach Olimpijskich w Soczi w 2014 r.); terapia genowa, polegająca na dostarczeniu sportowcowi określonych genów za pomocą zmodyfikowanych wirusów, istniejąca od lat 70. XX w. (Chrostowski, 2005); alkohol, znany i poddawany kontroli już w VI w. p.n.e. w Tebach (Romanowska, 2016); technodoping oraz technodoping medyczny (wspomaganie m.in. przez inhalacje czy używanie protez).

W 2016 r. wykryto także przypadek dopingu mechanicznego – podczas mistrzostw świata w kolarstwie przełajowym w belgijskim Heusden-Zolder w rowerze reprezentantki Belgii, 19-letniej Femke van den Driessche, mistrzyni Europy do lat 23, wykryto motorek elektryczny (Gadzała, 2016). Za rodzaj dopingu w sporcie żeńskim można także uznać hermafrodytyzm. Jedną z pierwszych sportsmenek mających męskie i żeńskie narządy rozrodcze była reprezentantka Niemiec Dorja vel Hermann Ratjen startująca na Igrzyskach Olimpijskich w Berlinie w 1936 r. w skoku wzwyż. Uzyskana przez nią rekord (170 cm) został anulowany. Wśród lekkoatletek ZSRR hermafrodytami były prawdopodobnie siostry Tamara i Irina Press. Obie zakończyły karierę sportową, kiedy przed kolejnymi igrzyskami olimpijskimi zaczęto weryfikować płeć (coldseed, 2009). Badania za pomocą testów chromosomowych zapoczątkowano w 1967 r. w Pucharze Europy (Todd, 1987).

Niemiecka Republika Demokratyczna

Kraj ten był nazywany złośliwie Niemiecką Republiką Dopingową, ponieważ nawet radziecki program dopingowy, jak stwierdził Edelman (1993), prawdopodobnie nigdy nie był tak dobrze zorganizowany i systematyczny jak wschodnioniemiecki, który obejmował badania naukowe, system szkoleniowy i aparat państwowy z policją polityczną (Stasi) włącznie. To w NRD opracowano Oral-Turbinabol® przynoszący wyraźną poprawę wyników sportowych (znany jako Unterstützende Mittel [UM]) – środek wspomagający, czasem uzupełniany przez mestanolon STS 646, podawany za pomocą wstrzykiwanych estrów nandrolonu głównie kobietom przygotowującym się do igrzysk olimpijskich w 1968 r. (Franke i Berendonk, 1997). Spowodował on, że zawodnicy NRD podczas kolejnych trzech olimpiad (1972, 1976 i 1988 r., uwzględniając bojkoty igrzysk w Moskwie w 1980 i w Los Angeles w 1984 r.) zdobyli 258 medali, podczas gdy reprezentanci Niemiec Zachodnich – 119 (Ungerleider, 2001, s. 166–167).

Aby wykluczyć ryzyko przyłapania na dopingu, stworzono w NRD system maskowania go przez państwo. Badania antidopingowe przeprowadzano w Instytucie Badawczym Kultury Fizycznej i Sportu (Forschungsinstitut für Körperkultur und Sport, FKS) w Lipsku

(Saksonia), Centralnym Laboratorium Kontroli Dopingowej (Zentrales Dopingkontrolllabor; ZDKL) w Kreischa, Centralnym Instytucie Mikrobiologii i Terapii Eksperymentalnej (Zentralinstitut für Mikrobiologie und Experimentelle Therapie, ZIMET) w Jenie i w Instytucie Badań Naukowych nad Substancjami Czynnymi (Institut für Wirkstoff-Forschung) w Berlinie. Prym w zakresie opracowywania i podawania leków dopingujących wiodło w szczególności laboratorium w Kreischa (Yesalis i Bahrke, 2002, s. 56), a największą wiedzę na temat zawartości niedozwolonych środków w organizmach sportowców z NRD posiadał jego kierownik – dr Claus Clausnitzer.

W NRD około 15 tysiącom sportowców narzucono przyjmowania środków dopingujących (Burda 2010, s. 67). Podawano im przeważnie wspomniany Oral-Turbinabol®. Ofiarami zażywania tego steroidu anabolicznego zostało przynajmniej 300 sportowców. Od tzw. niebieskiej tabletki kobiety po zajściu w ciążę często miały poronienia (niektóre pięciokrotne), a mężczyznom rosły piersi. Z raportu Wolfganga Rockstoła – agenta Stasi – wynika, że zalecano, aby agresywne środki dopingowe podawać pływakom od 11., wioślarzom od 15., a ciężarowcom od 17. roku życia. Dalej pisano: „Niestety mamy problemy z wiośłarkami i narciarzami, którzy odmawiają łykania anabolików. Dlatego zastanawiamy się, czy nie podawać im tych środków bez ich wiedzy, np. w zastrzykach witaminowych” (Jachimska, 1997, s. 13).

Aby skuteczniej przekonywać zawodniczki do brania środków dopingujących, ich trenerów wysyłano na kursy psychologiczne; Rica Reinisch (złota medalistka Igrzysk Olimpijskich w Moskwie w 1980 r.), nazywana przez Ericha Honeckera „Złotą Rybką”, mówiła, że trenerzy często zastępowali im rodziców (Jachimska, 1997, s. 12). Catherine Menschner jako 11-letnia dziewczynka otrzymywała anaboliki, które miały poprawić wydolność organizmu. Oświadczyła, że w wieku 8 lat na treningu siłowym podnosiła ciężary, których nie mogła podnieść, mając 32 lata. Zakończyła karierę sportową w wieku 14 lat z powodu paraliżu rąk i zwyrodnień kręgosłupa. Przez 5 lat nosiła specjalny gorset. Trenerzy tłumaczyli jej rodzicom, że organizm „nie podołał intensywnemu treningowi” (s. 12). Do zażywania środków dopingujących oficjalnie przyznała się też Karen König, jedna z najlepszych pływaczek. Jej życie zostało podporządkowane sportowi. Od szóstej klasy pływaczki dostawały regularnie środki wspomagające, jak tłumaczono, w celu „regeneracji przemęczonego organizmu” (s. 13). Każda młoda zawodniczka po zakończonym treningu otrzymywała od trenera oznaczony kubeczek z płynem, który musiała natychmiast wypić. Po spożyciu tego specyfiku dziewczęta doświadczały dużego przyrostu energii. Po pewnym czasie zaczęły dostawać tabletki. Ich liczba stale rosła. Tabletki miały być rzekomo preparatami wapniowo-magnezowymi, WMT (Jachimska, 1997, s. 13). Kornelia Ender, srebrna (3) medalistka Igrzysk Olimpijskich w Monachium w 1972 r. oraz złota (4) i srebrna (1) Igrzysk Olimpijskich w Montrealu w 1976 r., przyznała się, że mając 13 lat, brała zastrzyki i pigułki, których składu i działania wówczas nie знаła (Kiedrowski, 2012a). Oral-Turbinabol® zażywała także Kristin Otto, sześciokrotna złota medalistka olimpijska (1988 r.), siedmiokrotna mistrzyni świata (1982 i 1986 r.) i dziewięciokrotna mistrzyni Europy (1983, 1987 i 1989 r.) w pływaniu, a także wielu innych sportowców (PKOl, 1991), na przykład Marita Koch (choć miała większy wrodzony talent niż jej odwieczna rywalka Jarmila Kratochvílová z Czechosłowacji)¹. W 1991 r. doktor Werner Franke i jego żona Brigitte Berendonk (była lekkoatletka) opu-

¹ Jarmila Kratochvílová na dystansie 800 m ustanowiła w 1983 r. rekord świata 1,53.28, który nie został pobity do dnia dzisiejszego.

blikowali książkę, w której przedstawili nadzorowany przez władze NRD system nielegalnego wspomagania sportowców (Franke i Berendonk, 1997). Dotarli do dokumentacji lekarskiej, zawierającej szczegółowe informacje, komu, co i w jakich ilościach aplikowano. Według tych danych, Koch w latach 1981–1984 regularnie zażywała Turbinabol®. Rocznie miała przyjmować od 530 do 1460 miligramów tej substancji (Bartosiak, 2017b).

Katharina Bullin, siatkarka, trzykrotna mistrzyni NRD (w latach 1975–1979), zdobywczyni Pucharu Europy (1978 r.) i srebrna medalistka Igrzysk Olimpijskich w Moskwie (1980 r.) była kolejną ofiarą wschodnioniemieckiego programu dopingowego. Latami nieświadomie przyjmowała środki wysokoenergetyczne oraz tabletki i zastrzyki od nadzorujących ją lekarzy sportowych. Nadal zmaga się ze skutkami ich stosowania (m.in. uszkodzone więzadła krzyżowe i panewki w kolanach z powodu nadmiernego treningu siłowego). Walczy o odszkodowanie i rentę z tytułu niepełnosprawności (Katharina Bullin...).

Kilka zawodniczek, którym podawano hormony męskie (testosteron i inne sterydy anaboliczne), po zakończeniu kariery ostatecznie zmieniło płeć, m.in. jedna z twarzy NRD-owskiej fabryki gwiazd – Heidi Krieger, mistrzyni w pchnięciu kulą. Zwycięstwa zawdzięczała anabolikom, które musiała zażywać przez cały czas trwania kariery sportowej. W połowie lat 90. stwierdziła, że czuje się mężczyzną. W 1997 r. zmieniła płeć i imię na Andreas.

Jedną z najbardziej kuriozalnych form dopingowania w NRD-owskim sporcie w latach 70. i 80 był doping ciążowy. Polegał na tym, że trzy miesiące przed ważnymi zawodami sportsmenka zachodziła w ciążę. Jej organizm w naturalny sposób wzmacniał się, przygotowując do podjęcia nowych funkcji. Ta swoista nadprodukcja miała być wykorzystywana w trakcie mistrzowskiej imprezy. Bezpośrednio po niej zawodniczki dokonywały aborcji, gdyż liczył się wynik sportowy, a nie ludzkie życie (Łuczak, 1992, s. 10).

Po upadku komunizmu w Europie wielu trenerów wschodnioniemieckich szukało zatrudnienia gdzie indziej; znaczna ich część zaczęła pracować w chińskich programach sportowych.

Polityka dopingowa w Republice Federalnej Niemiec

Jak stwierdzili niemieccy naukowcy z Uniwersytetu Humboldta, doping w sporcie RFN był tak powszechny, jak w NRD. W Berlinie Zachodnim anaboliki podawano nie tylko zawodniczkom pełnoletnim, ale także nastolatkom. Wiedzieli o tym politycy (Kęciek, 2013). W 1970 r. w Bonn powołano Instytut Nauk o Sporcie (Bundesinstitut für Sportwissenschaft, BISp), który podlegał Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Pracowali w nim najlepsi specjaliści związani z różnymi dziedzinami sportu. Ich celem była poprawa wyników zawodników zachodnioniemieckich. Od początku lat 70. XX w. do 1990 r. w Instytucie przeprowadzono 516 projektów naukowych nastawionych na progresję rezultatów sportowców. Na działalność BISp rocznie przeznaczano 10 mln marek. Gdy opracowana substancja dawała pozytywny efekt, wprowadzano ją do powszechnego użytku. Tak było z anabolikami. Ich skutki uboczne ignorowano, choć wiadomo było, że powodowały uszkodzenia wątroby, nowotwory i impotencję. Instytut nie podał nigdy informacji o szkodliwości anabolików, mimo że preparaty podawano nawet 11-letnim dzieciom w szkołach sportowych. Apetyt na sukcesy wzrósł zwłaszcza przed Igrzyskami Olimpijskimi w Monachium w 1972 r. Rok przed ich rozpoczęciem jeden z polityków (prawdopodobnie Hans-Dietrich Genscher, późniejszy szef dyplomacji) do dyrektora Instytutu

powiedział: „od pana jako lekarza sportowego oczekuję jednego: medali na olimpiadzie”(Wielniński, 2013).

Wówczas władze zaczęły przyzwalać na sztuczne wspomaganie, chociaż w latach 70. XX w. w RFN obowiązywały już przepisy antydopingowe. Można stwierdzić, że zachodniemiecki program dopingowy nie powstał w odpowiedzi na sukcesy sportowców z NRD, ale na zapotrzebowanie polityków i działaczy, którzy chcieli, aby reprezentanci ich kraju wygrywali (Wielniński, 2013). Praktyki dopingowe tolerowali, według raportu naukowców Uniwersytetu Humboldt, trzej ministrowie spraw wewnętrznych: Hans-Dietrich Genscher, Manfred Kanther oraz Wolfgang Schäuble (Kęciek, 2013).

Była sprinterka Claudia Lepping opowiadała, że zachodniemieccy pływacy po „kukuracji wspomagającej” nagle musieli kupować sobie buty numer 50, nosili też aparaty na zęby, ponieważ na skutek przyjmowania hormonów mocno urosły im szczęki. Natomiast biegaczki wyglądem i głosem coraz bardziej przypominały mężczyzn. W świecie sportu panowała zмова milczenia. „Jeśli coś bierzesz, trzymasz język za zębami. Jeśli chorujesz z tego powodu – tak samo. Każdy, kto coś powiedział, był załatwiony”, twierdzi Claudia Lepping. Inni zawodnicy i działacze sportowi zrywali z takim zdrajcą wszelkie kontakty (Kęciek, 2013).

Jedną z wielu ofiar dopingu w Niemczech Zachodnich była zawodniczka siedmioboju Birgit Dressel, która 10 kwietnia 1987 r. w wieku 26 lat zmarła w klinice uniwersyteckiej w Moguncji. Aż 24 lekarzy usiłowało ocalić jej życie (Kęciek, 2013). Konała w potwornych bólach przez trzy dni. Sekcja wykazała, że Dressel przyjmowała aż 100 różnych preparatów i lekarstw, które spowodowały śmiertelne spustoszenia w organizmie. Nikt nie został pociągnięty do odpowiedzialności w tej sprawie. Uznano, że z powodu przyjęcia przez sportsmenkę dużej dawki lekarstw, trudno stwierdzić, który lek wywołał śmierć. Armin Klümper – lekarz opiekujący się Dressel – wyemigrował do RPA (Kęciek, 2013). W 2013 r. zmarła 49-letnia Helga Arendt, złota medalistka Halowych Mistrzostw Świata w Budapeszcie z 1989 r. w biegu dystansie na 400 m. Sterydy przyjmowała od 22. roku życia (Kęciek, 2013).

Rosja kolebką dopingu w XX i XXI w.

W ZSRR silnie maskulinizujący efekt sterydów anabolicznych u zawodniczek stwierdzono już w latach 50. XX w. Bardzo prawdopodobne jest to, że sowieckie lekkoatletki były pierwszymi kobietami, które je stosowały (Yesalis i Bahrke, 2002, s. 56). Używania steroidów zabroniono dopiero w 1973 r., więc do tego czasu mogły je brać bezkarnie. Szczytem hipokryzji był fakt, że w czasie igrzysk olimpijskich w Moskwie nie stwierdzono działania środków dopingujących u ani jednego sportowca (Kiedrowski, 2012a). Jednym z powodów mogło być pismo służb specjalnych Czechosłowacji do krajów socjalistycznych, w którym zwracano uwagę, że „wypadki pozytywnych wyników badań antydopingowych u sportowców KS [Krajów Socjalistycznych – przyp. M.Ł.] w ostatnich dwóch latach powodują wykorzystanie ich do celów politycznych przez przedstawicieli KK [Krajów Kapitalistycznych – przyp. M.Ł.], a także w propagandzie przeciwko socjalistycznemu systemowi rozwoju kultury fizycznej. Tego rodzaju ataki – pisano – będą narastać w miarę zbliżania się do otwarcia Igrzysk Olimpijskich 1980 w Moskwie” (Pasko, s. 4). Z treści dokumentu wynika, że w krajach socjalistycznych istniało nieoficjalne przyzwolenie na stosowanie dopingu, a ważne było jedynie, aby u ich reprezentantów go nie wykryto (Pasko, s. 4). Dopiero po moskiewskiej olimpiadzie prof. Manfred Donike

z Kolonii wynalazł sposób wykrycia testosteronu pochodzącego spoza organizmu. Po przeanalizowaniu próbek pobranych w trakcie igrzysk u 20% badanych, w tym u 16 medalistów, wynik był pozytywny (Kiedrowski, 2012b).

Aby uniknąć wykrycia dopingu u sportowców z ZSRR, w trakcie igrzysk olimpijskich w 1976 r. (w Montrealu) i w 1988 r. (w Seulu), władze radzieckie zorganizowały dla nich statek szpital, na którego pokładzie badano zawodników pod kontem zażywania niedozwolonych substancji (Pasko, s. 3–4; Dzierżanowski i Wysoczański, 1995, s. 35–36). Mimo tak wielu starań w 1976 r. na zimowych igrzyskach olimpijskich w Innsbrucku u biegaczki z ZSRR Galiny Kułakowej wykryto efedrynę (Doping na zimowych igrzyskach..., 2002).

„Frankfurter Allgemeine Zeitung” podał, że w 1991 r. na dopingu przyłapano ponad 40 sportowców Wspólnoty Niepodległych Państw. Nie dopuszczono do startu 6 zawodników, w tym Jeleny Rodiny (skok wzwyż), którą ukarano dwuletnią dyskwalifikacją. Dwa tygodnie przed igrzyskami w Barcelonie w 1992 r. wspomniana gazeta poinformowała o przyłapaniu kolejnych dwóch lekkoatletek z ówczesnej WNP (Mestwerdt, 1997, s. 34).

W 2001 r., po przebadaniu wszystkich lekkoatletów z Rosji, doping stwierdzono u 30% z nich. Wśród Ukraińców 28%, a wśród Polaków 5% wyników okazało się podejrzanych, ale nie wiadomo, ile testów polskich biegaczy lub biegaczek mieli do dyspozycji eksperci wynajęci przez Stację Telewizji ARD (Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland, czyli, Związek Niemieckich Nadawców Publiczno-Prawnych). W 2005 r. na mistrzostwach świata w Helsinkach w osławionym finale na dystansie 1500 m Rosjanki zajęły miejsca pierwsze, drugie, trzecie i piąte; wyniki krwi każdej z nich wskazywały na stosowanie dopingu. Przedstawiciele IAAF je znali, dysponowali nimi jeszcze przed finałem, stwierdził znany reportażysta telewizji ARD Hajo Seppelt (Leniarski, 2015).

W Salt Lake City w 2002 r. u rosyjskich biegaczek narciarskich: Larisy Łazutiny (siedmiokrotnej medalistki olimpijskiej i piętnastokrotnej medalistki mistrzostw świata) oraz Olgi Daniłowej badanie krwi ujawniło obecność w organizmie niedozwolonej darphepocetyny alfa, za co zostały zdyskwalifikowane mimo protestu ze strony Rosyjskiego Komitetu Olimpijskiego (Larisa Łazutina...). Na igrzyskach w Pekinie (2008) startowało 66 zawodników wcześniej ukaranych za doping, a wśród nich Tatiana Tomaszowa, słynna biegaczka na 1500 m (srebrny medal – 2004 r. i brązowy medal – 2012 r., medalistka igrzysk, dwukrotna mistrzyni świata – 2003 i 2005 r.), która w 2008 r. oddała cudzy mocz do analizy. Zdyskwalifikowano ją do 30 kwietnia 2011 r. (Kiedrowski, 2012b). Z kadry olimpijskiej rosyjskich lekkoatletek za manipulację próbkami przeznaczonymi do badań dopingowych wykluczono liderkę list światowych w rzucie dyskiem Darię Piszczalnikową (mistrzynię Europy), była rekordzistką świata w rzucie młotem Gulfię Chanafiejewę (Doping Rosjanek..., 2008), halową mistrzynię świata w biegu na 1500 m Jelenę Sobolewą i inne biegaczki specjalizujące się w średnich dystansach – Julię Fomienko i Swietlanę Czerkasową (Rosjanki wykluczone..., 2008). Od 2009 r., zaczęły obowiązywać paszporty biologiczne. Próbki 58 sportowców rosyjskich nadal wzbudzały jednak wątpliwości (Leniarski, 2014). Po igrzyskach w Londynie w 2012 r. poinformowano, że u złotej medalistki w rzucie młotem Tatiany Łysenko wykryto doping. Rosjanka była już zawieszona za stosowanie niedozwolonych środków w latach 2007–2009 (Zaskakująca reakcja..., 2016). Na dopingu przyłapano też Annę Czyczzerową, mistrzynię olimpijską z 2012 r. w skoku wzwyż, której próbka z igrzysk w Pekinie

w 2008 r. dała wynik pozytywny. Skrajny przejaw praktyk dopingowych stanowiła szkoła chodu sportowego w Sarańsku, w której głównym trenerem był Wiktor Czegin (Petrucczenko, 2016).

System dopingowy pod kuratelą państwa nadal dobrze funkcjonował w Rosji, gdzie łatwo można było uniknąć kontroli. Biegaczka Julia Stiepanowa, medalistka mistrzostw Europy na 800 m, którą zdyskwalifikowano w 2013 r. za przyjmowanie środków dopingujących, ujawniła, że pracownicy moskiewskiego laboratorium Rosyjskiej Agencji Antydopingowej (RUSADA) ukrywali stosowanie doping, otrzymując w zamian pieniądze (Bińczyk, 2017a). Grigorij Rodczenkow² – szef moskiewskiego laboratorium antydopingowego – od 2006 r. tworzył system niedozwolonego wspomaganie rosyjskich sportowców. Dotyczyło to m.in. igrzysk olimpijskich w Soczi w 2014 r. W grudniu 2014 r., po tym jak niemiecka telewizja ARD wyemitowała dokument w reżyserii Bryana Fogela, pt: *Ikar, czyli tajemnice doping* – jak Rosja produkuje swoich zwycięzców, Światowa Agencja Antydopingowa (WADA) przeprowadziła własne śledztwo. W rezultacie wykluczono reprezentację Rosji w lekkoatletyce z igrzysk olimpijskich w Rio de Janeiro w 2016 r. Grigorij Rodczenkow, po ucieczce do USA, w maju 2016 r. udzielił wywiadu dla „New York Timesa”. Przyznał w nim, że system dopingowy w Rosji był organizowany przez państwo od wielu lat, o czym wiedział Władimir Putin (Wolnicki, 2017). W relacji dla redakcji gazety Grigorij Rodczenkow wspominał m.in. o podmianianiu próbek z moczem przez otwór w ścianie zamaskowany gniazdkiem elektrycznym w laboratorium w Soczi (Soczi..., 2014). Butelki z próbkami moczu miały być opróżniane, a potem zastępowane pobranymi kilka miesięcy wcześniej. Rodczenkow dysponował dużą liczbą „czystych” próbek moczu, które przechowywał w budynku obok laboratorium. Te ostatnie podmieniano we właściwym momencie. Przedstawił też rolę służb specjalnych w tym procederze. Mówił o ministerialnych rozdzielnikach zawierających listę sportowców objętych specjalną ochroną. Przybliżył czytelnikom, jak agenci Federalnej Służby Bezpieczeństwa nauczyli się zrywać plombę z próbek dopingowych, tak aby nikt się nie zorientował. Wspominał też o koktajlach sterydowych, które opracował dla sportowców w czasie igrzysk w Soczi. Doping podczas tych zawodów otrzymywało 15 z 33 medalistów, jednak skala całego procederu była znacznie większa. Grigorij Rodczenkow stwierdził również, że w trakcie tej imprezy Rosjanie zamierzali uwikłać w doping reprezentantkę Ukrainy Witę Semerenko, jednak nieskutecznie (Borawski, 2017).

Konsekwencją rewelacji rosyjskiego lekarza był 323-stronicowy raport Dicka Pounda, który potwierdził prawdziwość opisanych przez lekarza sytuacji. Rosjanie mieli ponadto płacić działaczom Międzynarodowego Stowarzyszenia Federacji Lekkoatletycznych (IAAF) za tuszowanie kolejnych ujawnianych przypadków stosowania doping – łączna kwota miała wynieść kilkanaście milionów euro. Według Rodczenkova proceder ten był w Rosji sterowany przez najwyższe władze państwowe. On i Kamajew mieli składać raporty Witalijowi Mutce, który od 2008 r. kieruje resortem sportu. W 2016 r. – w uznaniu zasług – został awansowany do rangi wicepremiera (Wilkowicz, 2016). Ponadto Bryan Fogel przyznał, że ma dokumenty potwierdzające, co, kiedy i gdzie

² Grigorij Rodczenkow z pomocą Briana Fogela, reżysera poświęconego dopingowi filmu „Ikar”, uciekł do USA. W wywiadach tłumaczył, że w ojczyźnie bał się o życie. Potwierdzeniem obaw była na początku 2016 r. śmierć jego współpracowników: Wiaczesława Siniewa i Nikity Kamajewa. Przyczyną był u obu zawał serca. Do USA w obawie o własne życie wyjechał też Witalij Stiepanow, zastępca Rodczenkova.

przyjmował każdy z rosyjskich medalistów zimowych igrzysk w Soczi w 2014 r. Twierdził też, że to zjawisko w rosyjskim sporcie trwa od blisko 50 lat (Wolnicki, 2017). Z opublikowanego w listopadzie 2015 r. raportu WADA wynikało, że w moskiewskim laboratorium zniszczono 1417 próbek pobranych od rosyjskich sportowców. Miał tego dokonać Rodczenkow. Moskiewska RUSADA straciła akredytację, a jej szefa zdymisjonowano, choć zaprzeczał oskarżeniom. Po kilku miesiącach przyznał się do winy, dodając jednak, że zniszczył nie 1417, ale kilka tysięcy próbek (Bińczyk, 2017a).

Zeznania Rodczenkowa potwierdził również raport Richarda McLarena, kanadyjskiego prawnika specjalizującego się w sprawach dopingu, który powstał na zlecenie WADA. McLaren przedstawił zjawisko systemowego dopingu w Rosji w latach 2011–2015. Prowadząc śledztwo, podejrzewał, że ponad tysiąc rosyjskich sportowców korzystało z dopingowania organizowanego przez państwo. Zarzuty ukrywania pozytywnych wyników testów dotyczyły przedstawicieli ponad 30 dyscyplin. W raporcie McLarena zawarta jest informacja, że dwie rosyjskie hokeistki oddały do analizy próbki męskiego moczu, przytaczane są też ich maile do rosyjskiego Ministerstwa Sportu, w których proszą o wskazówki, co robić w sytuacji, gdyby próbki dały wynik pozytywny (Leniarski, 2015). Według McLarena systemowe tuszowanie wpadek dopingowych miało miejsce przy okazji letnich igrzysk w Londynie w 2012 r., zimowych w Soczi dwa lata później oraz lekkoatletycznych mistrzostw świata w 2013 r. w Moskwie. Problem dotyczył także sportowców niepełnosprawnych.

W listopadzie 2015 r. Rosja została tymczasowo zawieszona w prawach członka IAAF, a WADA rekomendowała później MKOl wykluczenie z igrzysk w Brazylii wszystkich rosyjskich sportowców (Bartosiak, 2017a). IAAF zawiesiła związek lekkoatletyczny Rosji, blokując przedstawicielom królowej sportu z tego kraju (z wyjątkiem Julii Stiepanowej i mieszkającej w USA skoczkini w dal Darii Kliszyny) oraz zawodniczkom podnoszącym ciężary i przedstawicielom innych dyscyplin sportowych występ na Igrzyskach Olimpijskich w Rio de Janeiro w 2016 r. (Petruczenko, 2016).

Lilija Szobuchowa – trzykrotna triumfatorka maratonu w Chicago (w 2009, 2010 i 2011 r.), wicemistrzyni Europy na 5000 m (w 2006 r.) i halowa wicemistrzyni świata na 3000 m – za stosowanie dopingowania została zdyskwalifikowana w kwietniu 2014 r. na dwa lata. Unieważniono jej wszystkie wyniki sportowe po 2009 r. Przez wiele lat unikała dyskwalifikacji, mimo stosowania dopingowania krwi. W jej ochronę zamieszany był Walentin Bałachniczew, pełniący funkcję skarbnika IAAF. Sprawa sięgała najwyższych kręgów rządu rosyjskiego. Za nieujawnienie stosowania przez Szobuchową dopingowania zawodniczka zapłaciła rosyjskiej federacji 450 tys. euro. Gdy mimo to wykryto w jej organizmie substancje niedozwolone, poskarżyła się, że łapówka okazała się nieskuteczna i otrzymała jej częściowy zwrot – 300 tys. euro. Pieniądze oddała zarejestrowana w Singapurze firma Black Tiding, która jest spółką zawiązaną przez chińskiego partnera biznesowego Senegalczyka Papy Massaty Diacka (konsultanta IAAF do spraw marketingu w krajach rozwijających się), syna szefa IAAF Lamine’a Diacka.

Siostrę Grigorija Rodczenkowa Marinę Rodczenkow, trzykrotną mistrzynię świata w biegach na dystansach neolimpijskich, m.in. w biegach przełajowych, zatrzymano w 2011 r. przy próbie sprzedaży sterydów anabolicznych. Skazano ją na półtora roku łagru, ale po apelacji wyrok złagodzano (Bińczyk, 2017a). Moskiewski sąd wydał tymczasem międzynarodowy nakaz aresztowania Grigorija Rodczenkowa, który ujawnił prawdę o masowym stosowaniu dopingowania w Rosji (Bińczyk, 2017b).

5 grudnia 2017 r. MKOl wykluczył Rosję z udziału w XXIII Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Pjongczangu (Bobakowski, 2017b). Za przyjmowanie niedozwolonych

środków zdyskwalifikowano biathlonistki, srebrne medalistki w sztafecie, Janę Romanową i Olgę Wiłuchinę (i dodatkowo w sprincie) oraz dożywotnio ukarano dyskwalifikacją sześć zawodniczek rosyjskiego zespołu hokeistek na lodzie, który zajął szóste miejsce podczas igrzysk w Soczi w 2014. Na liście zawieszonych sportswerek znalazły się: Inna Diubanok, Jekaterina Lebediewa, Jekaterina Paszkiewicz, Anna Szibanowa, Jekaterina Smolencewa i Galina Skiba. Wyniki uzyskane przez rosyjską drużynę w Soczi zostały unieważnione (Bobakowski, 2017a). Ponadto MKOl prowadził śledztwo w sprawie 28 zawodników, których próbki mogły zostać zmanipulowane (Witczyk, 2016).

Chiny

W Chinach sportowcy zaczęli stosować środki dopingujące już w latach 70. XX w., a głównym orędownikiem ich stosowania był rząd. Pierwsze sterydy i anaboliki pozytywnie oceniali z ZSRR i NRD. Zadanie zapoznania się z działaniem substancji wspomagających używanych przez sportowców z innych krajów powierzono lekarzowi Chenowi Zhanghao, który – zafascynowany tymi substancjami – wprowadził w Chińskiej Republice Ludowo-Demokratycznej stosowanie dopingowania na dużą skalę.

Systemowe podawanie środków dopingujących miało miejsce w latach 80. i 90. XX w. Twierdzono, że sportowiec, który nie zażywał środków, miał działać na szkodę ojczyzny. Przyjmowanie ich uważano za patriotyczny obowiązek każdego zawodnika. Prawdopodobnie doping stosowało ponad 10 tys. sportswerek i sportowców. Jak wynika z reportażu niemieckiej telewizji ARD i „Sueddeutsche Zeitung” oraz słów Xue Yinxian (głównego lekarza reprezentacji Chin w 11 dyscyplinach), wszystkie międzynarodowe medale z lat 80. i 90. XX w. należałoby Chińczykom odebrać. Xue Yinxian dokumentowała doping do końca lat 80. Efekty uboczne obserwowała u kobiet, a zwłaszcza u 11-letnich dziewczynek. Sama w czasie igrzysk aplikowała zabronione środki gimnastycznym. Odsunięto ją od pracy z reprezentacją po tym, jak odmówiła podania substancji wspomagających Li Ningowi przed olimpiadą w Seulu w 1988 r. Później zajmowała się zawodnikami reprezentującymi niższy poziom sportowy (Kaciewicz, 2017).

Chińczycy utworzyli Państwowy Instytut Badawczy, którego wyniki badań miały zastosowanie w praktyce sportowej. Laboratorium naukowe Instytutu pełniło podobną rolę jak Instytut Badawczy Kultury Fizycznej i Sportu w Lipsku. Od lat 90. chińscy sportowcy zaczęli dominować w rywalizacji światowej, zwłaszcza w pływaniu, lekkoatletyce i podnoszeniu ciężarów (Yesalis i Bahrke, 2002, s. 57). W latach 90. pływaczki, szkolone przez trenerów z byłej NRD, przyjmowały hormon wzrostu (dihydrotestosteronu) i środki maskujące i – podobnie jak ich startujące w latach 80. koleżanki z Niemiec Wschodnich – deklasowały swoje rywalki. Zjawisko osiągnęło takie rozmiary, że igrzyska olimpijskie z 1996 r. nazwano „Igrzyskami Hormonu Wzrostu” (Nosidlak, 2016). W 2007 r. agencja AP podała, że doping wykryto w szkole sportowej na odległej chińskiej prowincji. Nauczyciele faszerowali całe klasy EPO, sterydami i testosteronem (Leniarski i Stec, 2008).

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

W latach 50. XX w. John B. Zigler – ojciec amerykańskiego dopingowania – po upewnieniu się, że zawodnicy radzieccy stosują testosteron, podjął próbę wyrównania szans sportowców z USA. Pomoc uzyskał od naukowców ze słynnej CIBA Pharmaceutical Company. W 1956 r. powstał Dianabol (metandrostenolon), który stał się amerykańską alterna-

tywą dla rosyjskiego testosteronu. Na przełomie XX i XXI w. postaci testosteronu było już około 60.

W latach 50. XX w. amerykańscy sportowcy zaczęli często stosować steroidy anaboliczno-androgenne (AAS). Za sprawą przemysłu farmaceutycznego uruchomiono produkcję kolejnych ich odmian. Robert Voy, były dyrektor wydziału medycyny i nauki Amerykańskiego Komitetu Olimpijskiego, pracownik słynnego Centrum Treningowego w Colorado Springs, stwierdził, że w każdej dyscyplinie sportu, w której ważne są siła, wytrzymałość i szybkość, można wykorzystywać ASS (Dzierżanowski i Wysoczański, 1995, s. 28). Prawdopodobnie podczas Igrzysk Olimpijskich w Monachium w 1972 r. niektóre amerykańskie lekkoatletki używały tych środków (Yesalis i Bahrke, 2002, s. 56).

Tworzeniem substancji wspomagających dla sportowców zajmowało się od 1984 r. amerykańskie laboratorium BALCO. Wówczas dostęp do dopingu był w USA łatwiejszy, a kontrole mniej efektywne. W trakcie igrzysk w Los Angeles pojawiły się głosy, że MKOl przymknął oko na szereg pozytywnych wyników badań. BALCO oferowało nowoczesny doping – niewykrywalny dla ówczesnych testów – od co najmniej 1996 r. W 1999 r. Amerykanie zaczęli przywiązywać większą wagę do wykrywania dopingu. Współtworzyli WADA, poprawili ustawodawstwo w tym zakresie (Smorawiński, 2003). Jednak z usług BALCO nadal korzystało wielu amerykańskich sportowców, w tym m.in. lekkoatletka Marion Jones, trzykrotna mistrzyni świata (w 1997 i 1999 r.) i trzykrotna mistrzyni olimpijska (w 2000 r.) na dystansie 100 i 200 m (Marion Jones...). W 2002 r. ujawniono działalność laboratorium. Aresztowano Marion Jones, która straciła wszystkie medale zdobyte po 1999 r. Szef BALCO uniknął kary więzienia w zamian za współpracę w śledztwie (Kiedrowski, 2012a).

Kenia

Do 2013 r. w laboratorium w Nairobi nie przeprowadzano w ogóle badań krwi, dlatego w latach 2010–2012 na dopingu złapano tylko dwie osoby. Po zdecydowanej interwencji WADA kenijska federacja lekkoatletyczna i lokalna agencja antydopingowa w wykrywanie dopingu włączyły się z większym zaangażowaniem. W latach 2015–2017 korzystanie z niedozwolonych środków udowodniono 36 sportowcom (Ciasłoń, 2018). Była wśród nich m.in. biegaczka Rita Jeptoo (gwiazda maratonów, trzykrotna tryumfatorka prestiżowego biegu w Bostonie oraz najlepsza w Mediolanie, Chicago i Sztokholmie). U 25-letniej Kenijki w 2014 r. wykryto zakazaną erytropoetynę. Zawodniczkę zdyskwalifikowano na cztery lata (Bińczyk, 2016).

Polska

W Polsce czasów PRL doping istniał na zdecydowanie mniejszą skalę niż w NRD czy ZSRR, gdyż, jak można przypuszczać, władze państwowe nie udzielały w tym zakresie oficjalnego wsparcia i systemowej pomocy. Nie chciały, aby Polacy byli bohaterami afer i oficjalnie występowały przeciwko dopingowi – przykładem tego jest Ustawa z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej, art. 18, par. 4. Jednocześnie władze oczekiwały sukcesów. Zdarzyło się, że na Igrzyskach Olimpijskich w Montrealu w 1976 r. w organizmie polskiej dyskobolki Danuty Zofii Rosani stwierdzono obecność sterydów anabolicznych (Pasko, s. 3), a u piłkarki ręcznej Mirelli Mierzejewskiej w 1984 r. podczas mistrzostw świata grupy B wykryto inną substancję niedozwoloną. Również u kajaka-

rek – Izabeli Dylewskiej-Światowiak (dwukrotnej brązowej medalistki igrzysk olimpijskich w 1988 i 1992 r.), Elżbiety Urbańczyk-Baumann (złotej – z 1994 r., srebrnej – z 1995, 1997 i 2001 r. oraz brązowej – z 1994, 1997 i 2002 r. – medalistki mistrzostw świata) i Iwony Pyżalskiej (dwukrotnej brązowej medalistki mistrzostw świata z 2005 r. oraz złotej – z 2005 r. i brązowej – z 2002 r. – mistrzostw Europy) – znaleziono ślady dopingu w postaci efedryny. W 1990 r. po zawodach w Sewilli zostały one zdyskwalifikowane na dwa lata (Chruścicki, 2008).

Po upadku PRL na doping przyłapano pływaczki: najwszechstronniejszą polską zawodniczkę Alicję Pęczak, z powodu podwyższonego poziomu testosteronu (1993 r.), oraz Mirelę Olczak (2011 r.). W lutym 2005 r. podczas mistrzostw świata w Oberstdorfie w organizmie Justyny Kowalczyk wykryto zabronioną substancję deksametazon, za co zawodniczkę zdyskwalifikowano na dwa lata. Deksametazon znajdował się w preparacie, który stosowała na zapalenie ścięgna. W wyniku odwołania karę skrócono do zaledwie sześciu miesięcy. W trakcie zimowych igrzysk w Vancouver w 2010 r. stosowanie dopingu EPO (po biegu sztafetowym, w którym Polki zajęły szóste miejsce) stwierdzono u biegaczki narciarskiej Kornelii Marek (obecnie Kubińskiej). Po dwuletniej dyskwalifikacji zawodniczka wróciła do rywalizacji (pch, kaien, 2016). Reprezentująca podnoszenie ciężarów Aleksandra Klejnowska została zdyskwalifikowana za doping w 2002 r. Federacja Podnoszenia Ciężarów nałożyła na nią karę dwóch lat dyskwalifikacji mimo udowodnienia przez prokuraturę polską niewinności zarówno Klejnowskiej, jak i Dominiki Misterskiej, którym dosypano zabroniony preparat do posiłku (Aleksandra Klejnowska...).

W Polsce laboratorium kontroli dopingu otwarto w Instytucie Sportu w Warszawie we wrześniu 1987 r., a rok później powołano Komisję Antydopingową w Sporcie odpowiedzialną za wdrożenie i rozwój programu antydopingowego w naszym kraju (Smorawiński, Pokrywka i Rynkowski, 2011, s. 72–83). Problematykę tę regulowały: Ustawa z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej, a następnie Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej oraz Ustawa z dnia 31 stycznia 1985 r. o zapobieganiu narkomanii. W tej ostatniej formułowano odpowiedzialność za czyny związane z przyjmowaniem środków odurzających lub psychotropowych.

WNIOSKI

Środki wspomagające organizm znane były już w najdawniejszych czasach. Od XX w. stosowano je ze zróżnicowaną intensywnością w różnych okresach, które można podzielić następująco: okres wczesny (do lat 50. XX w.), okres pierwszych doświadczeń (lata 50. XX w.), okres rozwoju (lata 70. i 80. XX w.), okres rozkwitu (lata 90. XX i początek XXI w.).

Zorganizowane sportowe programy dopingowe istniały w ZSRR, NRD i innych krajach bloku sowieckiego. U sportsmenek od lat 50. XX w. liczba i jakość stosowanych używek systematycznie rosła. W latach 50. XX w. stosowano niekiedy testosteron oraz steroidy anaboliczno-androgenne, zwłaszcza u zawodniczek ze Związku Radzieckiego. Na większą skalę zaczęto je przyjmować dopiero w latach 70. i 80. XX w. Wówczas zdarzały się też przypadki tzw. dopingu ciężowego, najczęściej u reprezentantek NRD. Wśród sportsmenek stosujących środki wspomagające można zauważyć znane nazwiska; są wśród nich zawodniczki m.in. z ZSRR, NRD, RFN, USA. Wyniki badań antydopin-

gowych pozwalają przypuszczać, że najczęściej po doping sięgały przedstawicielki sportów siłowych (podnoszenia ciężarów), lekkoatletyki, sportów walki (boks) i kolarstwa. Spektrum używanych substancji dopingujących było duże, a do skutków ich działania można zaliczyć: proces maskulinizacji, nadmierny przyrost masy mięśniowej, uszkodzenia wątroby, nowotwory, niski głos, choroby dzieci sportswomenek. Skala stosowania środków wspomagających jest ograniczana przez badania antidopingowe, jednak chęć zwycięstwa często przeważa nad zdrowym rozsądkiem.

W grudniu 2016 r. na łamach „British Journal of Sports Medicine” podano, że tego roku 116 lekkoatletek i 180 lekkoatletów wykluczono z zawodów z powodu wykrycia u nich środków dopingujących – 64 kobiety przyłapano na używaniu androgenów (Ulanowski, 2017).

BIBLIOGRAFIA

- Aleksandra Klejnowska. Pobrano z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Aleksandra_Klejnowska [dostęp: 12.01.2018].
- Bartosiak, K. (2017a). *Dopingowe imperium zła? Oszustwa w Rosji od kuchni*. Pobrano z: <http://sport.tvp.pl> [dostęp: 23.01.2018].
- Bartosiak, K. (2017b). *Nie do pobicia... „Brudne” rekordy w świecie kobiet*. Pobrano z: <http://sport.tvp.pl/33523947/dopingowe-imperium-zla-oszustwa-w-rosji-od-kuchni> [dostęp: 23.01.2018].
- Bińczyk, J. (2016). Słynna kenijska maratonka Rita Jeptoo zdyskwalifikowana na cztery lata. *Wyborcza.pl*, 26.10. Pobrano z: <http://wyborcza.pl/7,154903,20892634,slynnna-kenijska-maratonka-rita-jeptoo-zdyskwalifikowana-na-cztery.html> [dostęp: 12.11.2017].
- Bińczyk, J. (2017a). Grigorij Rodczenkow. Skruszony dopingowy mafioso. *Wyborcza.pl*, 31.01. Pobrano z: <http://wyborcza.pl/7,154903,21313489,skruszony-dopingowy-mafioso.html> [dostęp: 23.01.2018].
- Bińczyk, J. (2017b). Rosja chce aresztowania Grigorija Rodczenkowa, który ujawnił aferę dopingową. *Wyborcza.pl*, 28.09. Pobrano z: <http://wyborcza.pl/7,154903,22441914,rosja-chce-aresztowania-grigorija-rodczenkowa-ktory-ujawnil.html> [dostęp: 10.01.2018].
- Bobakowski, P. (2017a). *Afera dopingowa w rosyjskim sporcie. Sześć reprezentantek dożywotnio zdyskwalifikowanych z IO*. Pobrano z: <https://sportowefakty.wp.pl/hokej/726590/afera-dopingowa-w-rosyjskim-sporcie-szesc-reprezentantek-dozywotnio-zdyskwalifik> [dostęp: 13.01.2018].
- Bobakowski, P. (2017b). *Nie zamierzają się poddawać. 22 zdyskwalifikowanych sportowców z Rosji złożyło apelację*. Pobrano z: <https://sportowefakty.wp.pl/zimowe/725474/nie-zamierzaja-sie-poddawac-22-zdyskwalifikowanych-sportowcow-z-rosji-zlozylo-ap> [dostęp: 13.01.2018].
- Borawski, K. (2017). *Bulwersujące doniesienia. Rosjanie chcieli zrobić rywalkę w doping*. Pobrano z: <https://sportowefakty.wp.pl/biathlon/725012/bulwersujace-doniesienia-rosjanie-chcieli-wrobic-rywalke-w-doping> [dostęp: 23.01.2018].
- Burda, K. (2010). Geny na koksie. *Newsweek*, 9, 67.
- Chrostowski, K. (1991). Środki i metody doping. *Sport Wyczynowy*, 7–8, 47–48.
- Chrostowski, K. (2005). Doping genowy – nowe zagrożenie dla sportu. *Sport Wyczynowy*, 9–10, 91.
- Chruścicki, B. (2008). *80 lat w kajakach*. B.m.w.: Fundacja Dobrej Książki.
- Ciaśko, J. (2014). Kenia na dopalaczach. *Wyborcza.pl*. 02.11. Pobrano z: http://wyborcza.pl/1,154903,16904524,Kenia_na_dopalaczach.html [dostęp: 01.09.2017].
- coldseed, (2009). *Największe sportowo-ściowe skandale*. Pobrano z: <http://joemonster.org/art/12512> [dostęp: 05.01.2018].
- David, K., Dingemans, E., Freud, J., Laqueur, E. (1935). Über Krystallinsches Männliches Hormon aus Hoden (Testosteron) 69 History of Doping in Sport Wirksamer als aus Harn oder

- aus Cholesterin Bereitetes Androsteron [Crystalline male hormone from testes (testosterone) more active than androsterone preparations from urine or cholesterol]. *Zeitschrift Physiologische Chemie*, 233, 281–293.
- Doping na zimowych igrzyskach, (2002). *Gazeta Wyborcza*, 23.02.
- Doping Rosjanek i Rumunek! (2008). *Wyborcza.pl*. 01.08. Pobrano z: <https://www.pressreader.com/poland/gazeta-wyborcza/20080801/282033322975306> [dostęp: 01.08. 2017].
- dpa (2012). „Boosting” – Doping mit Schmerzen. Pobrano z: <http://www.rp-online.de/sport/olympia-sommer/paralympics/boosting-doping-mit-schmerzen-aid-1.2973828> [dostęp: 20.10.2017].
- Dzierżanowski, R., Wysoczański, R. (1995). Historia dopingu farmakologicznego. W: W. Rewerski, K. Nazar (red.), *Doping* (s. 29–36). Warszawa: WL PZWL.
- Edelman, R. (1993) *Serious Fun: A History of Spectator Sports in the USSR*. New York: Oxford University Press.
- Franke, W.W., Berendonk, B. (1997). Hormonal doping and andro-genization of athletes: a secret program of the German Democratic Republic government. *Clin Chem*, 43, 1262–1279.
- Gadzała, P. (2016). Kolarstwo. Młodzieżowa mistrzyni Europy na dopingu. Mechanicznym. *Sport.pl*. 31.01. Pobrano z: <http://www.sport.pl/kolarstwo/1,64993,19561914,kolarstwo-mlodziezo-wa-mistrzynie-europy-na-dopingu-mechanicznym.html> [dostęp: 23.01.2018].
- Jachimska, I. (1997). Szkoły Janczarów. *Super Express*, 14.11, 12–13.
- Kaciewicz, M. (2017). Skandal dopingowy w Chinach. Sportowe sukcesy okupione oszustwami i cierpieniem tysięcy młodych ludzi. *Newsweek.pl*, 25.10. Pobrano z: <http://www.newsweek.pl/swiat/spoleczenstwo/chiny-afery-dopingowa,artykuly,417957,1.html> [dostęp: 15. 01.2018].
- Katharina Bullin*. Pobrano z: https://de.wikipedia.org/wiki/Katharina_Bullin [dostęp: 22.09.2017].
- Kęciek, K. (2013). Sportowcy na federalnych sterydach. *Przegląd* (tygodnik). 26.08. Pobrano z: <https://www.tygodnikprzeglad.pl/sportowcy-na-federalnych-sterydach/> [dostęp: 22.09.2017].
- Kiedrowski, M. (2012a). Dlaczego ernerdowskie pływaczki mówiły niskim głosem. *Wyborcza.pl*. 28.09. Pobrano z: http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,12572133,Dlaczego_enerdowskie_plywaczki_mowily_niskim_glosem.html [dostęp: 01.09. 2017].
- Kiedrowski, M. (2012b). Wielki chaos olimpijski. *Gazeta Wyborcza*, 20.07, 120.
- Larisa Łazutina*. Pobrano z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Łarisa_Łazutina [dostęp: 23.01.2017].
- Leniarski, R. (2014). Lekkoatletyka. Brudna krew królowej. Lekkoatletyka na dopingu. *Gazeta Wyborcza*, 12.12.
- Leniarski, R. (2015). Lekkoatletyka. Zła krew królowej. *Wyborcza.pl*. 02.08. Pobrano z: <http://wyborcza.pl/1,154903,18476088,lekkoatletyka-zla-krew-krolowej.html> [dostęp: 02.09.2017].
- Leniarski, R., Stec, R. (2008). Pekin. Chiński skok na złoto. *Gazeta.pl*. 06.08. Pobrano z: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,5558653,Chinski_skok_na_zloto.htm [dostęp: 20.09.2017].
- Lipoński, W. (2012). Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej. Warszawa: WN PWN.
- Lis, J., Olszański, T. (2000). Od Aten do Sydney. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Sprint.
- Łuczak, M. (1992). Doping w sporcie (II). *Przegląd Koniński*, 51, 10.
- Marion Jones. Pobrano z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Marion_Jones [dostęp: 23.01.2017].
- Mestwerdt, T. (1997). *Doping. Sittenwidrigkeit und staatliches Sanktion Bedürfnis?* Hamburg: Mauke Söhne.
- Nosidlak, T. (2016). Krótka historia dopingu w sporcie. Pobrano z: <http://akademia.kfd.pl/publikacje/krotka-historia-dopingu-w-sporcie.html> [dostęp: 23.01.2018].
- Olga Fikotová*. Pobrano z: https://en.wikipedia.org/wiki/Olga_Fikotová [dostęp: 05. 01. 2018].
- Pasko, A. Doping w sporcie PRL jako problem polityczny. Maszynopis w zbiorach autora.
- pch, kaïen (2016). *Srodek na odchudzanie i pechowy barszcz. Najgłośniejsze przypadki dopingu w polskim sporcie*. Pobrano z: <http://www.tvp.info/26483859/srodek-na-odchudzanie-i-pechowy-barszcz-najglosniejsze-przypadki-dopingu-w-polskim-sporcie> [dostęp: 12.01.2018].
- Petruczenko, M. (2016). Doping w Rosji: tajemnicze śmierci i ucieczka szefa laboratorium do USA. *Przegląd Sportowy*, 19.07. Pobrano z: <https://sport.onet.pl/lekkoatletyka/doping-w-rosji-tajemnicze-smierci-i-ucieczka-szefa-laboratorium-do-usa/qj971b> [dostęp: 23.01.2018].

- PKOl, (1991). Próbką nr 0708104, czyli jak w NRD produkowano mistrzów. *Sport Wyczynowy*, 7–8, 10–12.
- Pokrywka, A., Gorczyca, D., Jarek, A., Kwiatkowski, D. (2013). Alfons Bukowski. Polski farmaceuta, pionier badań antydopingowych (1858–1921). *Analityka: Nauka i Praktyka*, 1, 68–72.
- Romanowska, D. (2016). Testosteron i nie tylko, czyli sportowcy na doping. *Newsweek*, 23.08.
- Rosjanki wykluczone!* (2008). Pobrano z: http://eurosport.interia.pl/lekkoatletyka/news-rosjanki-wykluczone,nId,507462#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=chrome [dostęp: 23.01.2018].
- Sahaj, T. (2002). Doping – koń trojański współczesnego sportu. *Sport Wyczynowy*, 1–2, 81–89.
- Sahaj, T. (2008). Czy to jest technodoping? *Sport Wyczynowy*, 44–46, 85–91.
- Smorawiński, J. (2003). Ameryka na doping? *Gazeta Wyborcza*, 08.04.
- Smorawiński, J., Pokrywka, A., Rynkowski, M. (2011). Wybrane zagadnienia zarządzania systemem antydopingowym w Polsce i na świecie. *Zeszyty Naukowe UE w Poznaniu*, 197, 72–83.
- Soczi. Zimowe igrzyska w letnim kurorcie (kompodium) (2014). *Newsweek.pl*. Pobrano z: <http://www.newsweek.pl/sport/ciekawostki-i-najwazniejsze-informacje-o-igrzyskach-w-soczi-newsweek.galeria,280164,1,1,15.html> [dostęp: 14.01.2018].
- Swaddling, J. (2004). *Starożytne igrzyska olimpijskie*. Poznań: Axis.
- Todd, T. (1987). Anabolic steroids: the gremlins of sport. *Journal of Sport History*, 14, 87–107.
- Ulanowski, T., (2017). Atletki na testosteronie mają spore fory. *Wyborcza.pl*. 05.07. Pobrano z: <http://wyborcza.pl/7,75400,22050142,atletki-na-testosteronie-maja-spore-fory.html> [dostęp: 01.09.2017].
- Ungerleider, S. (2001). *Faust's Gold: Inside the East German Doping Machine*. New York: St. Martin's Press.
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zwalczaniu doping w sporcie*. Dz.U., 2017, poz. 1051.
- Ustawa z dnia 3 lipca 1984 r. o kulturze fizycznej*. Dz.U., 1984, Nr 34, poz. 181.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1985 r. o zapobieganiu narkomanii*. Dz.U., 1985, Nr 4, poz. 15 ze zm.
- Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej*. Dz.U. 1996, Nr 25, poz. 113.
- Wieliński, B.T. (2013). W RFN doping w sporcie był tak powszechny jak w NRD. *Wyborcza.pl*. 04.08. Pobrano z: http://wyborcza.pl/1,76842,14386662,W_RFN_doping_w_sporcie_byl_tak_powszechny_jak_w_NRD.html [dostęp: 01.09.2017].
- Wilkowicz, P. (2016). *Doping. Igrzyska olimpijskie. Druga część raportu McLarena. Czy Rosja zostanie dopuszczona do zimowych igrzysk?* Pobrano z: <http://www.sport.pl/zimowe/1,64996,21094304,doping-igrzyska-olimpijskie-druga-czesc-raportu-mclarena.html> [dostęp: 23.01.2018].
- Witczyk, Ł. (2016). *Rosjanki stracą olimpijski medal w biathlonowej sztafecie? Dwie zawodniczki podejrzewane o doping*. Pobrano z: <https://sportowefakty.wp.pl/biathlon/654906/rosjanki-straca-olimpijski-medal-w-biathlonowej-sztafecie-dwie-zawodniczki-podej> [dostęp: 23.01.2018].
- Wolnicki, K. (2017). Historia, która zdmuchnęła rosyjski sport. Powstał film dokumentalny o doping. *Przegląd Sportowy*, 7.07. Pobrano z: <https://sport.onet.pl/kolarstwo/historia-ktora-zdmuchnela-rosyjski-sport-powstal-film-dokumentalny-o-doping/y72p4c> [dostęp: 23.01.2018].
- Yesalis, C.E., Bahrke, M.S. (2002). History of doping in sport. *International Sports Studies*, 24(1), 42–76.
- Zaskakująca reakcja Tiatiany Łysenko na wiadomość o dopingowej wpadce* (2016). Pobrano z: http://eurosport.interia.pl/lekkoatletyka/news-zaskakujaca-reakcja-tiatiany-lysenko-na-wiadomosc-o-dopingowe,nId,2289269#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=chrome [dostęp: 23.01.2018].

ABSTRACT

Doping in women's professional sport in years 1950–2017

Background. The paper discusses the problem of doping in women's sport in the 20th and 21st centuries. The use of performance-enhancing substances in female athletes was first detected in the 1950s. The governments of certain states developed a system to mask doping; anti-doping laboratories, e.g. in Kreischa in the GDR, had experience in the production and application of supporting drugs. The paper analyses the cases of drug abuse in sport in East Germany, West Germany, the Soviet Union, China, USA, Kenya, and Poland. **Material and methods.** The source material was interpreted with the use of historical studies methods: induction, deduction, comparison, and literature analysis. Synthesis was applied in formulating the final research conclusions. **Results.** Doping practices occurred in many countries. Since 1956, supporting female athletes with the use of testosterone was observed. With time, more sophisticated illegal methods were included, e.g. pregnancy doping. The most intensive state-supervised doping programs were carried out in East Germany, West Germany, the Soviet Union, China, USA, Kenya, and Poland. **Conclusions.** In the 1950s, testosterone and anabolic-androgenic steroids were sporadically used in women's sport, especially in the Soviet Union. Then, the number of doping drugs systematically increased; they were administered on an almost regular basis in the 1970s and 1980s. Anti-doping tests are an attempt to overcome the phenomenon; however, the thirst for victory often defies common sense.

Key words: sport, doping